

ler bu eserden geniş şekilde istifade etmişlerdir. Özellikle Makrîzî'nin Mısır ve Kahire topografyası üzerine yazdığı ünlü *el-Hıta'ü'l-Makrîziyye*'sinin yetmişten fazla yerinde bu kitaba atıfta bulunduğu görülür. 5. *ed-Dürrü'n-nazîm min tereşsüli 'Abdirrahîm (el-Kâdi el-Fâzil)*. İbn Abdüzzâhir'in inşâ sanatında takip ettiği ekolün kurucusu Kâdî el-Fâzil Abdürrahîm b. Ali el-Beysânî'nin edebî sanatlarına yoğun şekilde yer verdiği inşâ usulü ile edebî mektuplarından örneklerin yer aldığı eseri Ahmed Bedevî yayımlamıştır (Kahire 1959). 6. *Dîvânü'l-Kâdî Muhyiddîn 'Abdillâh b. 'Abdîzzâhir*. Garîb Muhammed Ali Ahmed tarafından neşredilmiştir (Kahire 1410/1990).

İbn Abdüzzâhir, o dönemlerin resmî haberleşmelerinde önemli bir yeri olan posta güvercinleri hakkında da bir çalışma yapmış, ancak *Temâ'imü'l-İhamâ'im* adını taşıyan eseri günümüze ulaşmamıştır. Fakat Kalkaşendî ve Makrîzî gibi tarihçilerin posta güvercinleri konusunda ondan faydalandıkları bilinmektedir. Kaynaklar İbn Abdüzzâhir'in *en-Nücümü'd-dürriyye fi's-şu'arâ'i'l-Mısrîyye*, *Taharri's-savâb fi'tehzîbi'l-kitâb*, *Muhtasarü Sîreti'l-Me'mûn el-Batâ'ihî* ve *Ma-kâme* (Mısır ve Nil hakkında) adlı dört eserinden daha bahsetmektedir.

İbn Abdüzzâhir'in oğlu, aynı zamanda mesai arkadaşı ve hatta bazı tarihçilere göre âmiri olan Fethuddin Muhammed 638 (1240) yılında Kahire'de doğdu. Medrese tahsilini burada tamamladıktan sonra I. Baybars zamanında babasının başkanlığındaki Dîvân-ı İnşâ'da kâtipliğe başladı. Kısa sürede zekâsı, dirayeti ve gayretleriyle dikkat çekerek Sultan Kalavun tarafından, bazı tarihçilere göre İslâm devletlerinde ilk defa ihdas edilen kâtibü's-sır kadrosuna tayin edildi. Onun İslâm döneminin ilk sır kâtibî olduğundan emin olan İbn Tağrıberdî'ye göre aynı dairede çalışan babası ilim ve inşâ ile meşgulken Fethuddin siyasi ve idarî işlerde öne geçti; hatta Kalavun ona vezirinden daha fazla değer veriyordu. Görevini el-Melikü'l-Eşref Halîl b. Kalavun zamanında da sürdüren Fethuddin aynı şekilde bu hükümdarın da büyük güvenini kazanmış, yakın adamları arasına girmişti. Fethuddin sultanla birlikte gittiği Dimaşk'ta 691 (1292) yılında öldü ve orada Sefhü Kâsiyûn'a defnedildi. Babası gibi şair ve edip olan Fethuddin, bazı tarihçilere göre inşâ sanatında ondan da ileride idi; bir günde emir ve nâiblere seksen mersûm yazdığı rivayet edilmiştir. Sultan Kalavun'un Humus'ta

Moğollar'a karşı kazandığı zafer için kaleme aldığı kasidesi meşhurdur. Öldüğü zaman evrakı arasından, yakalandığı hastalıktan kurtulamayacağını sandığı arkadaşı Tâceddin İbnü'l-Esir için yazmış olduğu bir mersiye çıkmıştır. Babasının ve hakkında ölümünden önce mersiye yazdığı arkadaşı Tâceddin'in de onun için birer mersiyeleri vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir fi sîreti'l-Meliki'z-Zâhir* (nşr. Abdülazîz el-Huveytir), Riyad 1396/1976, s. 54, 64, 88; ayrıca bk. İndeks; a.mlf., *Teşrifü'l-eyyâm* (nşr. Murâd Kâmil), Kahire 1961, neşredenin girişi, s. 35-52; a.mlf., *er-Ravzatü'l-behiyye* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), Kahire 1996, neşredenin girişi, s. 1-20; Taberî, *Târîh (Ebü'l-Fazl)*, VIII, 173; İbn Şeddâd, *Târîhu'l-Meliki'z-Zâhir* (nşr. Ahmed Hutayt), Beyrut 1403/1983, s. 134-135, 238-239, 244; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, V, 271, 285; VI, 137, 142, 242; Safedî, *el-Vâfi*, X, 282; XVII, 257-290; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 179-191; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XIII, 320, 331, 334; İbn Dokmak, *el-İntişâr*, Bulak 1310/1893, V, 36, 37; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, I, 104, 137; III, 350, 351, 358; X, 6, 162, 166-173; Makrîzî, *el-Hıta*, I, 5; II, 40, 231, 324-325; a.mlf., *es-Sülûk (Ziyâde)*, I/2, s. 477, 516, 571, 598, 623; I/3, s. 682, 684, 766, 787; Aynî, *'İkdü'l-cümân* (nşr. Abdür-râzik et-Tantâvî), Kahire 1989, III, 122, 144-145, 196-197, 209-210; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII, 333-334, 338; VIII, 3-4, 35, 38-39; a.mlf., *el-Menhelü's-sâfi*, II, 76, 211, 219; III, 419-420, 459; V, 222, 251; Süyûtî, *Hüs-nü'l-mu'hâdara*, I, 570; II, 317-319; İbn İyâs, *Bedâ'iu'z-zühûr*, I, 339, 348-349, 359, 370-372; *Keşfü'z-zunûn*, I, 359, 716, 919, 925; II, 1016; *Hediyyetü'l-'arifîn*, I, 463; *İzâhu'l-meknûn*, II, 627; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 551; Zirikî, *el-'A'lâm*, IV, 232-233; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VI, 74; Ömer Mûsâ Bâşâ, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabi: el-'aşrû'l-Memlûkî*, Beyrut 1989, s. 473-475; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih - Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 156-157; P. M. Holt - Syedah Fatima Sadeque, "Baybars I of Egypt", *BSOAS*, XXII/1 (1959), s. 143-145; Pedersen, "İbn Abdüzzâhir", *IA*, V/2, s. 695; a.mlf., "İbn 'Abd al-Zâhir", *EP* (Fr.), III, 701-702; Ebü'l-Hasan Diyânet, "İbn 'Abdüz-zâhir", *DMBİ*, IV, 196-197; Kâzım Yaşar Koprman, "Baybars I", *DİA*, V, 221-223.

ASRİ ÇUBUKÇU

İBN ÂBİDÎN, Ahmed b. Abdülganî

(ابن عابدين ، أحمد بن عبد الغنى)

Ahmed b. Abdilganî
b. Ömer ed-Dimaşkî
(ö. 1307/1889)

Hanefî âlimi.

1238 (1823) yılında Şam'da doğdu. Yetiştirdiği âlimlerle meşhur olan İbn Âbidîn ailesine mensuptur. Gramer, mantık ve edebiyat alanındaki ilk bilgileri Alâedd-

din el-Âbidîn'den aldı. Amcası Muhammed Emîn Âbidîn ve fakih Hâşim et-Tâcî'den fıkıh ve hadis okudu. Amcazadesi Muhammed Alâeddin ile birlikte uzun süre Saîd el-Halebî'nin derslerine katıldı, ayrıca çevresindeki ilim adamlarından faydalanmaya çalıştı. Devrin meşhur âlimlerinden Ebû Bekir el-Kilâlî ve Muhammed el-Hattî'den çeşitli İslâmî ilimlere dair eserler okudu, katıldığı ilim halkalarında zekâsıyla dikkat çekti.

Bir taraftan klasik İslâmî ilimleri tahsil ederken diğer taraftan tasavvuf çevreleriyle irtibat kuran İbn Âbidîn, Nakşibendî şeyhi Muhammed el-Hânî vasıtasıyla Nakşîliğe ve Halvetî şeyhi Muhammed Mehdi el-Mağribî vasıtasıyla Halvetiyye'ye intisap etti. Daha sonra Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin eserlerini okuyarak onun vahdet-i vücûd anlayışına meyleden İbn Âbidîn, düşüncelerinin hulûl ve ittihadı yol açtığını ileri sürerek İbnü'l-Arabî'ye ve onun şahsında tasavvufa karşı çıkan çevrelerle mücadele etti. Bu sırada tasavvufun mahiyetine dair yazdığı bazı küçük risâlelerde özellikle İbnü'l-Arabî'nin tasavvuf anlayışını övdü.

İbn Âbidîn, ilk olarak babasının imam olduğu Verd Camii'nde hatip olarak görevlendirildi, onun ölümünden sonra da caminin imamlığını yürüttü. Bu esnada çeşitli bölgelerden gelen öğrencilere ders vermeye başladı. Kaynaklarda belirtildiğine göre zaruret olmadıkça dışarı çıkmayan ve vaktini eğitim öğretime ayıran İbn Âbidîn, geniş ilmî birikiminden başka özellikle dengeli bir dinî hayat yaşadığı için kısa zamanda tanındı ve bilhassa fikhî konulardaki derinliğiyle dikkat çekti. Vâdilacem ve Bellân gibi bazı küçük beldelelerde müftülük görevinde bulunduktan sonra sekiz yıl kadar Şam müftüsü Mahmûd Hamza'nın yanında fetva emini olarak çalıştı. Son olarak temyiz meclisi üyeliğine getirildi. 26 Rebülâhîr 1307'de (19 Aralık 1889) Şam'da vefat etti ve Bâbüssağır'da amcası Muhammed Emîn İbn Âbidîn'in mezarının yakınında defnedildi.

Eserleri. İbn Âbidîn'in akaid, hadis, fıkıh, tasavvuf gibi konularda yirmiyi aşkın çalışması olup bunların başlıcaları şunlardır: *el-Hibâtü'l-ilâhiyye bi'l-'akîdeti'l-İslâmiyye* (Şam müftüsü Mahmûd Hamza'nın *el-'Akîdetü'l-İslâmiyye*'sine yazdığı şerhtir); *el-'Akâ'idü'l-ğalbiyye* (itikadî konuları kelâm ve tasavvuf yönünden ele alan bir eserdir); *Risâle fi mesâ'ilil-'akâ'id* (genel akaid konuları yanında özellikle kader ve kazâ meselesine geniş yer verdiği bir çalışmasıdır); *Risâle fi'l-ke-*

bâ'ir; Şerhu hadîsi "ihfazillâhe yah-fazke"; Risâle fi'l-hadîs "es-sa'îdu Sa'id fi ba'tni ümmih"; Ref'u'l-iltibâs 'an buğyeti'n-nâs fi aškâmi't-tahâre ve'l-encâs; Şerhu 'İlmihâl (Şam müftülerinden Emîn el-Cündî'nin ilmihali üzerine yazılan şerhtir); Tahîrür'l-aqvâl fi't-tehâlluş min mahzûreti'l ef'âl; Mir'âtü's-süllâk li-mübtegi's-sivâk; Sülle-mü'l-vüşûl li'l-felâh ve'l-hayri'l-mübîn bi-ihdâ'i şevâbi'l-a'mâl li'n-nebî ve'l-mü'minîn; Tebşîratü's-sâlikîn bi-hüsni'l-edeb fi zivâci'n-nebî es-Seyyide Zeyneb; Neşrü'd-düer 'alâ Mevlidi İbn Hacer (İbn Hacer el-Heytemî'nin Muhtaşarü'n-ni'meti'l-kübrâ 'ale'l-âlem bi-mevlidi seyyidi veledi Âdem adlı eserinin şerhidir); Tenbîhu zevî'l-İrşâd fi nefyi'l-hulûl ve'l-itihâd; ed-Dürrü'l-eclâ bi-şerhi'd-devri'l-a'lâ. Son iki eser, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye nisbet edilen hulûl ve ittihad anlayışını reddedip onu savunmak amacıyla yazılmıştır. Müellifin bunlardan başka daha çok tasavvuf konularında küçük bazı risâleleri de vardır. Tamamı yazma halinde olan eserlerinin nüshaları Şam Zâhiriyye ve Âli-Âbidîn kütüphanelerinde bulunmaktadır (M. Abdüllatif Sâlih el-Ferfûr, s. 15-16).

BİBLİYOGRAFYA :

Zirikî, *el-A'lâm*, I, 147; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, I, 277; Zekî Mücâhid, *el-A'lâmü's-Şarkıyye*, Kahire 1963, II, 80; Ahmed Teymur Paşa, *A'lâmü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-'asri'l-hadîs*, Kahire 1387/1967, s. 253-256; Hâlid Reyân, *Fihrisü mahîtü'ti Dâri'l-kütübi'z-Zâhiriyye: Târîh*, Dimaşk 1393/1973, II, 531; M. Edîb Âli Takıyyüddin el-Hüsni, *Kitâbü Müntehabâti't-tevârîh li-Dimaşk*, Beyrut 1399/1979, II, 702-703; M. Mutî' el-Hâfız, *Fihrisü mahîtü'ti Dâri'l-kütübi'z-Zâhiriyye: el-Fikhü'l-Hanefî*, Dimaşk 1401/1980, I, 396-397; a.mlf. – Nizâr Abâza, *Târîhu 'ülemâ'i Dimaşk*, Dimaşk 1406/1986, I, 63-67; M. Abdüllatif Sâlih el-Ferfûr, *A'lâmü Dimaşk*, Dimaşk 1408/1987, s. 15-16; Abdülemir Selîm, "İbn Âbidîn", *DMBİ*, IV, 168-169.

İLYAS ÜZÜM

İBN ÂBİDİN, Muhammed Emîn

(ابن عابدین، محمد أمين)

Muhammed Emîn b. Ömer
b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dimaşkî
(ö. 1252/1836)

Son dönem Hanefî fakihlerinin
önde gelenlerinden.

1198 (1784) yılında Şam'da doğdu. Hz. Hüseyin'in soyundan olup babaannesini *Hulâşatü'l-eşer* müellifi Muhibbî'nin kızıdır. Zühd ve takvâsından dolayı Âbidîn

Muhammed Emîn İbn Âbidîn'e hocası Saîd el-Halebî'nin verdiği icâzet (M. Mutî' el-Hâfız – Nizâr Abâza, I, 427)

lakabıyla tanınan beşinci dedesi Muhammed Selâhaddin'e nisbetle İbn Âbidîn diye anılmıştır. İbn Âbidîn Şam'da Muhammed Saîd el-Hamevî'den kiraat dersi aldı ve kiraate dair bazı temel metinleri ezberledi. Bu hocasından ayrıca sarf, nahiv ve Şâfiî fikhı okudu; Şâfiî fikhına dair *ez-Zübed*'i ve diğer bazı eserleri ezberledi. Daha sonra Muhammed Şâkir es-Sâlimî el-Akkâd'dan akîl ilimleri tahsil edip hadis ve tefsir dersleri alan İbn Âbidîn Hanefî mezhebine geçerek bu hocasından *el-Bahrü'r-râkî*, *el-Hidâye* ve diğer bazı eserleri okudu. Haskefî'nin *ed-Dürrü'l-muhtâr*'ını okurken hocasının vefatı üzerine (1222/1807) eserin kalan kısmını hocasının talebesi Muhammed Saîd el-Halebî'nin yanında tamamladı. Akkâd onu kendi hocalarının derslerine de götürmüş ve Muhammed el-Küzberî, Ahmed el-At-târ, Muhammed Necîb el-Kalaî ve Muhammed Abdürresûl el-Hindî gibi hocalarından ona icâzet almıştır. İbn Âbidîn, daha on yedi yaşında iken *el-Kâfi fi'l-'arûz ve'l-kavâfi* adlı eseri şerhetti. Hocası Akkâd'ın sağlığında *Nesemâtü'l-es-hâr*, *Fethu rabbi'l-erbâb*, *Ref'u'l-iştibâh 'an 'ibâreti'l-Eşbâh* adlı eserleriyle Akkâd'ın isnadlarına dair *el-'Ukûdü'l-le'âlî fi'l-esânidi'l-'avâlî* adlı bir fihrese kaleme aldı.

Akkâd vasıtasıyla Kâdiriyye, Şeyh Hâlid el-Bağdâdî vasıtasıyla Nakşibendiyye tarikatına intisap eden İbn Âbidîn ayrıca Sâlih el-Füllânî, Muhammed el-Emîr el-Misrî, Hibetullah el-Ba'î, Abdülkâdir b. İsmâil en-Nablusî ve İbrâhim b. İsmâil en-Nablusî'den ders aldı (hocalarından aldığı bazı icâzetler için bk. Muhammed Mutî' el-Hâfız-Nizâr Abâza, I, 408, 417-418, 427-429). Yetiştirdiği talebeler arasında oğlu İbn Âbidinzâde Alâeddin Muhammed, Abdülganî b. Tâlib el-Meydânî, Muhammed b. Hasan el-Baytâr, Ahmed İslâmbolî, Abdülkâdir el-Halâsî, Ali el-Murâdî, Abdülhalim Molla, Muhammed Câbizâde ve Muhammed el-Halvânî gibi âlimler sayılabilir. Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey ve müfessir Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî de kendisinden icâzet almışlardır.

İbn Âbidîn 1235 (1820) yılında hacca gitti. Müftü Hasan el-Murâdî zamanında fetva emînlîği görevinde bulundu. 21 Rebiülâhîr 1252 (5 Ağustos 1836) tarihinde Şam'da vefat etti ve Bâbüssağır Kabristanı'na defnedildi. Vefat tarihinin 1258 (1842) olarak gösterilmesi (*El²* [İng.], III, 695) doğru değildir.

Eserleri. 1. *Reddül-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. Timurtaşî'nin (ö. 1004/1596) Hanefî fikhına dair *Tenvîrül-eb-şâr* adlı eserine Alâeddin el-Haskefî'nin *ed-Dürrü'l-muhtâr* adıyla yaptığı şerhin hâşiyesidir. İbn Âbidîn, bir şerh olmasına rağmen oldukça veciz bir üslûpla kaleme alınan *ed-Dürrü'l-muhtâr*'ın ibarelerini açıklarken sahih, mutemet, zayıf ve tenkit edilen görüşlere işaret etmiş, hükümlerin delillerini incelemiş, daha önce açıklığa kavuşturulamayan bazı meseleleri çözmeye çalışmıştır. Bu arada başvurduğu eserlerdeki yanlışları da düzeltmiştir. Eserin telifinde hemen bütün Hanefî kaynaklarından faydalanan İbn Âbidîn diğer mezheplerin temel kaynaklarına da müracaat etmiştir. Çeşitli baskıları yapılan *Reddül-muhtâr* (I-V, Bulak 1272, 1286, 1299; Hindistan 1288; İstanbul 1291, 1307; Kahire 1263, 1307, 1317, 1323; I-VIII, Kahire 1386, son iki cilt oğlunun tekmlisesidir; nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali Muhammed Muavviz, I-XIV, Beyrut 1415-1418/1994-1998, XI-XII. ciltler İbn Âbidinzâde'nin tekmlisesi, XIII-XIV. ciltler Râfiî'nin ta'likatıdır) Türkçe'ye de çevrilmiştir (I-XVII, İstanbul 1982-1988; I-IX, Ahmet Davudoğlu; X, A. Davudoğlu – Mehmet Savaş; XI-XII, M. Savaş; XIII-XV, Mazhar Taş-